

Accentul cade pe scopul disputei: să ai dreptate cu orice preț, chiar și atunci când, în sinea ta, știi prea bine că adevărul e de partea celuilalt.

cronica ideilor

Sorin Lavric

Ticăloasa fire umană

Mu știu dacă vă amintiți amarăciunea cu care Noica deplîngea faima pe care gînditorii de mîna a doua au ajuns s-o capete în cultura română. În ochii filozofului, cultura noastră semăna cu o seră a asimilărilor nefirești și disproporționate, un fel de mediu în care, în ciuda intuițiilor valorice verificate în alte părți, ierarhiile puteau fi răsturnate pe baza unor criterii emanînd un subiectivism cras. Iar exemplul predilect pe care filozoful nu obosea să-l dea în această privință, pomenindu-l ca pe un avertisment menit a spori luciditatea noastră critică, era Schopenhauer. Cum s-a putut ca spiritul acesta cinic, idealistul acesta întîrziat, mizantrop și pe deasupra pesimist, spiritul acesta pătruns de ceturile orientale ale opticii budiste, cum a putut tocmai el să devină la noi unul din cei mai invocați filozofi occidentali?

Explicația lui Noica era una de bun simț; concursul împrejurărilor îl favorizaseră pe filozoful născut la Gdansk în dauna unor nume mult mai titrate în domeniu. Cu alte cuvinte, cînd ai în România ambasadori de talia lui Eminescu și Maiorescu, unul însușindu-și pînă la identificare pesimismul viziunii asupra lumii, iar celălalt întreprinzînd pentru prima oară traducerea *Lumii ca voință și reprezentare*, cînd ai așadar asemenea promotori culturali nu e de mirare ca celebritatea la care ajungi să fie una apoteotică.

Situația aceasta îl revolta pe Noica atît de mult încît vorbea de o nedreptate culturală și nu se sfa să propună o restaurare săvîrșită la nivelul scării noastre valorice. Era nevoie, așadar, de o ierarhie ale cărei trepte să corespundă celor existente în Occident, o ierarhie în care un Spengler sau un Schopenhauer, nenumărîndu-se printre greii filozofiei occidentale, trebuiau coborîți în rang pînă la nivelul cuvenit modestei lor contribuții: pragul mărunt al spiritelor de mîna a doua. Așadar, o mazălire săvîrșită în numele valorii.

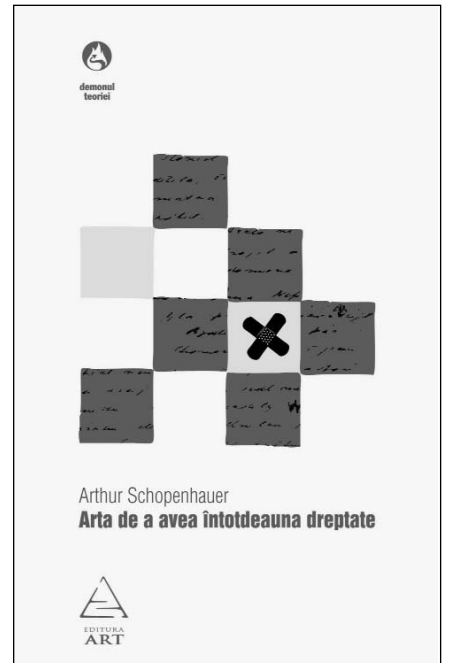
Judecată prin prisma exigențelor lui Noica, mazălirea aceasta își are justificarea ei: cînd urci ștacheta foarte sus, ea se transformă implicit într-o ghilotină ce invită la decapitări simbolice. Dar privită din perspectiva mentalității contemporane, judecata lui Noica e prea aspră. Schopenhauer rămîne un gînditor fascinant, iar soarta lui postumă e pe cît de imprezvizibilă pe atît de proteiformă. Și așa cum Spengler, după ce a fost pus la zid decenii de-a rîndul pe motiv că degradează metafizica prin suflul biologist pe care îl imprimă filozofiei, începe acum să sune în urechea multora ca profetul care a întrezărit cel mai bine viitorul de care va avea parte Occidentul – prăbușirea –, tot așa, în cazul lui Schopenhauer, nu este exclus ca posteritatea să-i rezerve o soartă nesperat de bună. Iar de Carl Schmitt nu mai vorbesc. Ostracizat și chiar șters din catastife dintr-o tembelă dorință de răzbunare ideologică, silabele numelui său sunt tot mai pronunțate în ultimii ani. Cum s-ar spune, deși mentalitatea dominantă ne învață că zadărniciile, prăbușirile și dușmăniile sunt inavabile sub unghi propagandistic, ele rămîn substanța vieții noastre zilnice.

Sa luăm, de pildă, o carte atipică pentru Schopenhauer, și anume *Arta de a avea întotdeauna dreptate*. Subtitlul cărții, *Dialectica eristică*, deși sună arid și aparent obscur, spune într-o formă tehnică ceea ce titlul spusese deja într-o formă lesnicioasă: că avem de-a face cu o carte în care cititorului nu numai că i se pun la îndemîna armele prin care poate participa la o discuție în contradictoriu, dar că pe deasupra este învățat s-o facă în așa fel încît să iasă învingător din dispută. Accentul

cade pe scopul disputei: să ai dreptate cu orice preț, chiar și atunci cînd, în sinea ta, știi prea bine că adevărul e de partea celuilalt. „Conținutul de adevăr al unui enunț și valabilitatea acestuia în ochii părților implicate, ca și în ochii auditoriului, sunt lucruri diferite. Dialectica se ocupă de cea din urmă. De unde vine aceasta? Din *ticăloșia înăscută a speciei umane*. Dacă lucrurile n-ar sta așa, atunci am fi fundamentali sinceri și în orice dispută nu am căuta decît să aflăm adevărul și doar adevărul, indiferent dacă acesta confirmă opinia exprimată la început de noi sau opinia celuilalt, iar «cine are dreptate» n-ar fi decît un aspect irelevant sau, în tot cazul, secundar. Dar așa, este o chestiune de viață și de moarte. Vanitatea înăscută a omului – ușor de zgîndărit, mai ales cînd se implică în exercițiile intelectului – nu vrea să accepte cu nici un chip faptul că ceea ce am exprimat la început s-a dovedit a fi fals, iar opinia adversarului s-a dovedit a fi corectă. În mod normal, fiecare ar fi interesat să depună, de la bun început, toate eforturile pentru a exprima judecăți corecte: adică întîi să reflecteze și apoi să vorbească. Dar la vanitatea înăscută se adaugă, la cei mai mulți oameni, și limbuția, precum și *reaua credință* înăscută. Oamenii vorbesc înainte chiar de a fi gîndit, iar dacă observă ulterior că opinia exprimată de ei s-a dovedit a fi falsă și nu au avut dreptate, atunci măcar să salveze *aparențele* și să lase impresia că lucrurile stau invers. Interesul pentru adevăr – care trebuie să fi fost singura motivație în enunțarea unei propoziții presupuse a fi adevărată – cedează acum cu totul în fața vanității: ceea ce e adevărat trebuie să pară fals, iar ceea ce e fals trebuie să pară adevărat.” (pp. 24-25)

Fragmentul e încîntător. Ce altă mostră de descriere fătășă a naturii umane în toată goliciunea ei mai vreți? Și e îndeajuns să ne uităm în jurul nostru ca să vedem că mai toate disputele ce se poartă între oameni nu au cîtuși de puțin drept țintă aflarea vreunui adevăr, ci pur și simplu înfrîngerea adversarului. Nu de o dreptate pe care s-o căpătăm sprijinindu-ne pe realitate ne arde nouă, ci de închiderea gurii adversarilor. Cum să-i încurci pe ceilalți în așa fel încît publicul să trăiască cu impresia că tu ai avut dreptate. „A avea dreptate” este triumful ultim la care poate tînji specia umană, și asta deoarece criteriul prin care hotărâști cine anume are dreptate nu este unul logic, ci unul psihologic. Totul se mărginește la viclenie, la disimulare și la derutarea celui care a avut proasta inspirație să ți se pună de-a curmezișul.

Așadar, cine nu vrea să fie făcut de rușine în cursul unei polemici directe, nelăsîndu-se prins pe picior greșit și nepierzîndu-și cumpătul în momentele delicate, poate citi cartea lui Schopenhauer. În ea va găsi rețete logice prin care își poate destabiliza psihologic preopinutul. Și încă o dată merită s-o spun: scopul dialecticii nu este aflarea vreunui adevăr, ci debusolarea adversarului. Cînd e vorba de altercații și certuri umane, adevărul este simplu pretext, gogoasă înfoiată bună de închis gura naivilor, praf simandicos aruncat cu grație teoretică în ochii credulilor. Și de aceea, e mai bine să învățăm cum să facem uz de acele tertipurii logice cărora logicienii le spun *petitio principii* (te învățîți în cerc lăsînd impresia că descoperi un lucru pe care de fapt îl știai de la bun început), *argumentum ad hominem* (nu ataci ideea adversarului, ci persoana lui), *argumentum ad verecundiam* (manipulezi adversarul profitînd de respectul pe care îl are față de o autoritate în materie) – toată acesta neavînd alt scop decît acela de a-l înclăia pe adversar într-un mod cît mai elegant cu putință.

Arthur Schopenhauer, Arta de a avea întotdeauna dreptate sau Dialectica eristică, text stabilit, trad. din germană, prefață și note de Gabriel H. Decuble, Editura Art, 2007, 106 pag.

Ce concluzii putem trage de aici? Mai întîi că volumul lui Schopenhauer nu e atît un manual logic, ci un rețetar psihologic de îngenunchere a dușmanului. Cavalerismul trebuie lăsat deoparte, la fel și scrupulele morale descinse dintr-o prea idilică înțelegere etică a omului. A doua concluzie este cea privitoare la ticăloșia firii umane. *Homo homini lupus* rămîne cea mai temeinică vorbă care s-a rostit în ultimele secole pe meleaguri europene. Și dacă omul e fiară, atunci de ce să nu-l tratezi ca atare? Singura deosebire ține de uneltele de care faci uz, căci aici, în tărîmul dialecticii, armele de atac sunt altele decît cele de pe cîmpul de luptă. În al treilea rînd, chiar dacă armele sunt altele, sursa problemei rămîne aceeași. Sursa inteligenței umane stă în agresivitate. Omul nu e inteligent fiindcă, atins de grația celestă, a primit o deșteptăciune pe care nu o poate răspîndi în jur decît sub forma comportamentului filantropic, ci omul este inteligent că să supraviețuiască. Pentru asta trebuie să-l înfrîngă pe adversar atunci cînd viața o cere. Iar cea mai puternică armă pe care omul o are la îndemîna în acest scop este inteligența.

Dialectica eristică (*eris* în greacă înseamnă ceartă, dispută) nu surprinde decît latura de agresivitate psihologică, eminate verbală, a acestei inteligențe. E ca și cum ai avea o panoplie de arme psihologice, un fel de rastel în ale cărui rafturi, în loc de puști și grenade, găsești subterfugii și șiretlicuri. Efectul este însă același: adversarul sucombă sub povara unor argumente pe care nu le mai poate cerne mental. Cum s-ar spune, pe adversar nu trebuie să-l ucizi cu mîna ta, ci trebuie să-l lași să se omoare singur, tu netrebuind decît să-i pui la îndemîna capul de funie de care are nevoie pentru a se ștrangula. Restul îl face singur, încurcîndu-se în lațul propriilor elucubrații și sufocîndu-se în melasa uriașei sale vanități.

Traducerea lui Gabriel H. Decuble este de o claritate cursivă și atrăgătoare, Schopenhauer sunînd pe românește neașteptat de limpede și de plăcut. Prefața traducătorului este o fină și plină de vervă introducere în filozofia neamțului, iar notele lămuritoare nu fac decît să ajute cititorul într-un hățis de cunoștințe peste care istoria și-a așternut implacabilul strat de uitare culturală. Așadar, o carte destinată inteligențelor agresive. ■